

ПЕТРОВА К. С.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЯВИЩЕ ПОЛІСЕМІЇ В ЮРИДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІСПАНСЬКОЇ МОВИ

У статті розглядається явище полісемії, яке є невід'ємною частиною процесу вивчення іспанської мови. Проблема визначення різних значень слів і термінів і виокремлення прийнятного для контексту варіанту є дуже актуальним питанням при вивченні мови і при дослідженні лексики мови. За останні 20 років явище полісемії зайняло значне місце у роботах науковців, присвячених вивченню багатозначності лексичних одиниць.

Ключові слова: полісемія, багатозначність, термін, юридична мова, лексика, семантика, система мови, значення, запозичення, виявлення, вживання.

В статье рассматривается явление полисемии, которое является неотъемлемой частью процесса изучения испанского языка. Проблема определения различных значений слов и терминов и выделение подходящего для контекста варианта является очень актуальным вопросом при изучении языка и при изучении лексики языка. За последние 20 лет явление полисемии заняло значительное место в исследованиях научных работников, которые были посвящены изучению многозначности лексических единиц.

Ключевые слова: полисемия, многозначность, термин, юридический язык, лексика, семантика, система языка, значение, заимствование, выражение, употребление.

This article is focused on a study of a phenomenon of a polysemy, which is an integral part of the process of the study of Spanish. The problem of identification of different meanings of a word and detection of a suitable meaning for a context is a very timely question in a process of studying language and studying vocabulary. During the latest 20 years a phenomenon of a polysemy occupied a significant place in works of scientists, which were dedicated to the study of multiple meaning of lexical units.

Key words: polysemy, multiple meaning, term, legal language, vocabulary, semantics, language system, meaning, adoption, expressing, usage.

Актуальність цієї статті полягає у тому, що полісемія є важливою характеристикою іспанської мови, багато аспектів якої ще недостатньо вивчені. Важливим є те, що полісемія виконує важливі функції мови, до яких можна віднести комунікативну та

Петрова К. С.

когнітивну функції.

Мета статті полягає у вивченні явища полісемії, її значенні у мові та причини виникнення полісемії.

Об'єктом статті є полісемія слів і її прояви в юридичній мові.

Предметом статті є розгляд явища полісемії в юридичній термінології іспанської мови.

Матеріалом дослідження слугували юридичні терміни, яким властива наявність багатьох потрактувань.

Елемент наукової новизни статті полягає у дослідженні явища полісемії в юридичній мові.

Проблематика полісемії набуває останнім часом дедалі більшої актуальності. Визначення й виділення основного значення багатозначного слова, як і взагалі лексико-семантичних варіантів слова, є однією з найважливіших і найскладніших проблем. За останні 20 років однією із складової в дослідженнях лінгвістики була зміна парадигми, перенесення центра семантичної теорії з синонімів, що було базовим в категорії семантики в 60-70-ті роки, на полісемію. Багато робіт присвячених опису багатозначних одиниць використовували когнітивний метод дослідження. Саме завдяки М. Бреалю почалось поглиблене вивчення такого явища як полісемія, вивчення закономірностей семантичних відношень між мовними одиницями. Говорячи про вивчення лексичної семантики слова, важливо відмітити таких великих семасіологів, як Г. Пауля, В. Вундта, які встановили логічні та асоціативні тенденції перенесень значень слів.

Серед іспанських дослідників величезний вклад у розвиток полісемії зробила Марія Долорес Муньос Нунес [1:249]. Саме вона досліджувала та вивчала явище полісемії в різних аспектах. Багато робіт було присвячено вивченню співвідношення та виявлення різниці між полісемією, омонімією та синонімією.

У слові і його лексичному значенні зберігається увесь досвід носія мови. Лексичне значення, за визначенням

Г. А. Уфімцевої, це поняття слова, які мають свої додаткові семантичні та експресивні відтінки [2:14]. Отже, лексичним значенням можна назвати сукупність уявлень, які викликає слово в окремії, конкретній ситуації.

Лексичне значення – сенс змісту слова, його інформативний зміст, який формується на основі поняття, яке знаходить відображення в уяві носія мови; лексичне значення це сукупність лексико-граматичних варіантів слова [3:243].

Полісемія (гр. *poly* - багато , *sema* - значення) – це наявність у тому ж самому слові декількох пов'язаних між собою значень, які зазвичай виникають в результаті видозміни та розвитку первинного значення слова [4:96]. Одна з головних проблем полісемії полягає у тому, що такі слова приховують головне значення та кількість полісемічних слів ускладнюють процес виявлення цих лексичних одиниць з центральним значенням.

Існує інший варіант, який пояснює причини виникнення полісемії: емоційне відображення оточуючого світу шляхом вираження кількох значень в одному слові. З ХІХ століття існувало дві основні ідеї : перша, що значення слів залежить від різних ситуацій, мається на увазі від контексту або будь якої комунікативної ситуації; друга, що нове значення може бути еквівалентом іншого нового значення. Треба зауважити погляд Д. Н. Шмелева [3:157], який стверджував, що “полісемія – це семантична єдність, яка існує між значенням одного і того ж самого слова, та складається на базі загальних семантичних асоціацій (метафоричних, метонімічних та інших переносів)”. Внаслідок цього було виявлено, що змістові зв'язки слова і формують семантичну структуру полісемантичного слова.

Різні значення одного і того ж слова виникають не одразу, а в процесі довгого формування та історичного розвитку мови. В процесі розвитку мови з плином часу слово може набути нові значення, а може статися процес втрати значень слова. Але наявність самого явища полісемії вказує на те, що мова живе,

розвивається і збагачується. Вивчення цього явища набуває все більшого значення, оскільки процес його розвитку не стоїть на місці, а для розуміння значення мови і адекватного перекладу важливо знати всю гаму значень, які можуть бути передані одним словом. Процес полісемії можна вважати процесом перетворення значень та утворення нових в системі лексикології, яка постійно змінюється і розвивається [5:100].

Полісемія, як складова частина лексикології має свої компоненти і способи виникнення. Всього виділяють чотири способи в невизначеності полісемії:

1) спеціалізація. За Бреалем деякі слова здатні змінюватися, розширюючи своє значення, завдяки наявності такого процесу слова не тільки набувають нових потрактувань, а й переходять до професійної лексики, не втрачаючи при цьому свого значення в загальній лексиці [6:99]. Прикладом подібного процесу може слугувати лексична одиниця “acción”: в юридичному словнику має значення “позов”, в граматиці “acción verbal” – реалізація дієслівного феномена, в економіці – це частина капіталу відкритого акціонерного товариства, в той час, коли загальне значення цього слова “дія”.

2) зміна вживання. Цей процес полягає у зміні значень слова відповідно до зміни контексту, в якому воно вживається. Лексичні одиниці, які прийнято вживати, наприклад для опису предметів чи явищ, можуть бути використані у нетиповому для них контексті і, відповідно, їх значення при цьому змінюється [7:67]. Прикладом подібного явища може слугувати слово “deponer”, яке має наступні значення: “давати показання, виступати свідком”, але в певному контексті переклад значно відрізняється, так вираз “deponer las armas” перекладається як “скласти зброю”, а вираз “deponer de un cargo de empleo” в цьому контексті означає “звільнити з місця роботи”.

3) семантичне запозичення, або вплив інших мов. Коли дві мови тісно взаємодіють і контактують абсолютно природним є те,

що деякі слова переходять з однієї мови в іншу, інколи набуваючи при цьому нових значень [8:14]. Яскравим прикладом запозичення може слугувати термін “caso”, який прийшов з англійської мови. Цей термін перекладається як “процес” (мається на увазі судовий). Але його багатозначність пов’язана з тим, що цей термін має широке значення і не завжди позначає цивільні або кримінальні справи, частіше цей термін вживається для того, щоб описати питання, які розглядає суд і виникнення яких пов’язане з непорозуміннями чи зі спірними питаннями, а не з порушенням закону. Як і в іспанській, в англійській мові цей термін є полісемічним, в певних випадках полісемічні значення зазначеного терміну збігаються в обох мовах.

4) завдяки наявності троп, таких як метафора [9:159] і метонімія відбувається процес набуття словами переносного значення, яке контактує з основним значенням слова і, власне, утворює явище полісемії [10:53]. Таке явище розповсюджене не лише в розмовній мові, прикладом цього феномену можуть слугувати і окремі слова і вирази, пов’язані з юридичною мовою, наприклад “cadena perpetua” (“пожиттєве ув’язнення”) є прикладом метафоричного поєднання слів, яке утворює термін з абсолютно новим значенням, це пов’язане з метафоричним значенням слова “cadena”, яке у повсякденній мові перекладається як “ланцюг”.

Наявність такого явища, як полісемія значно ускладнює виявлення основного значення слова. Лінгвісти працюють над розробкою і виявленням основного і центрального значень слова. Основне значення не залежить від контексту, це смислове навантаження, ідея, яку слово несе в собі [11:76]. Центральне значення - семантичне явище, яке полягає у зміні можливих варіантів значення слова у залежності від контексту [12:100]. Основна проблема полягає у тому, що кількість значень слів настільки широка, що виокремлення центрального значення викликає значні труднощі [13:68].

Для вирішення проблем з визначенням значень дослідники - лінгвісти розробили цілу низку способів виявлень багатозначності. При цьому важливим зауваженням є те, що ієрархічно упорядкований набір значень у словниках і саме словникове уявлення багатозначності того чи іншого слова не повинне впливати на свідомість мовця і на використання інформації про багатозначність слова [14:33].

Важливим фактором на шляху до виявлення багатозначності є усвідомлення того, що всі мовні одиниці є багатозначними. Похідні значення слова не завжди мають тісний зв'язок з головним значенням, так як деякі значення можуть знаходитися під впливом трансформацій, переносного значення і метафоричних переносів. Значення слова може розглядатися як набір семантичних компонентів, або компонентів можливих тлумачень слів.

Реальне функціонування “багатозначності” полягає в тому, що лише при наявності багатьох значень мовець може мати повне уявлення про той чи інший феномен або явище, вирішення проблеми опису багатозначності треба шукати на шляху, який розглядає як влаштована структура полісемії.

Дослідження полісемії – це цінний вклад не лише для лінгвістів. Це те явище яке використовується у повсякденному житті, у науковому житті. Це те явище, що допомагає у роботі перекладача передати точну та дійсну реальність навколишнього світу, зважаючи на менталітет того чи іншого народу.

Полісемія є природним феноменом в усіх мовах. Це явище полягає у тому, що одна лексична одиниця може мати чи передавати цілу гаму значень, як наприклад зі словом “право”, яке буде розглянуте далі. Полісемія є одним з найважливіших способів для розширення та оновлення лексики мови. Специфіка термінології є такою, що в рамках цієї лексики можуть виділятися різноманітні види багатозначності. В залежності від того до якої системи понять належить той чи інший термін, додатково можуть

розвиватися більш вузькі спеціальні значення термінів. У літературі, яка вивчає термінологію в різні часи наявність кількох понять, які можуть бути виражені однією лексичною одиницею називали то полісемією, то омонімією. Омонімія це близьке до полісемії явище, але слова-омоніми хоч і пишуться однаково мають зовсім різне значення і не можуть бути пов'язані між собою, адже їх семантичні зв'язки майже невидимі. Більшість науковців схильна відносити феномен багатозначності терміна до явища полісемії, так як набуваючи нових значень термін все ж зберігає свою семантичну єдність. Виключенням може бути лише той варіант, коли семантичні зв'язки стають настільки слабкими, що терміни дійсно переходять у розряд омонімів. Прикладом термінів-омонімів в іспанській мові може слугувати термін “casar”, який означає “одружуватися” (і утворився від слова “casa”) і також може означати “відмінити”, “анулювати”, в цьому випадку термін набув такого значення від взаємодії з латинським словом (“cassare”), що перекладається як “ламати”, “розбивати”. Омонімами є виключно ті терміни, які через непередбачувані фонетичні зміни чи через випадкові зміни у вживанні набули нових значень, не змінивши при цьому своєї форми. У випадку, якщо додавання додаткових значень відбулося з інших причин, то йдеться вже безпосередньо про полісемію, явище, коли один термін має кілька значень.

Важливим зауваженням про терміни є те, що ці слова є не лише номінативними, а й комунікативними одиницями та один і той самий термін може функціонувати в професійній комунікації в різних значеннях, що може бути пов'язано з рівнем обізнаності співрозмовників щодо об'єкту термінологічної номінації. Але в окремих випадках все ж важко розрізнити полісемію і омонімію, оскільки визначення рівня схожості між різними значеннями одного терміну не може бути стовідсотковим і абсолютно об'єктивним. У термінології присутні обидва ці явища. Отже, виникнення явища полісемії у термінах пояснюється тим, що найменування можуть переноситися, як вже було зазначено, цьому

можуть сприяти такі семантичні процеси, як об'єднання і взаємозв'язок з метафорою і метонімією.

Більшість полісемічних термінів походить із аналогії, яка присутня між двома концептами, що робить можливою зміну одного значення на інше, як і відбувається у терміні “derecho”. Це слово походить від латинського “directus”, яке означає “правильний” або “суворий”. А “directus” має індоєвропейське походження, пов'язане з коренем “reg”, яким позначали сильну частину тіла (праву) на противагу більш слабкій, лівій частині, яка вважалася більш чутливою і уразливою, через те, що зліва знаходиться серце.

1- в першому значенні даного слова воно є частковим синонімом до слів “привілеія” і “прерогатива” і антонімом слова “обов'язок”. Також вживається у сталому виразі “derechos u obligaciones”, український відповідник якого “права і обов'язки”. Зустрічається у виразах “derechos adquiridos” відповідником якому в українській мові є “отримані права”, “derecho de asilo”, що означає “право притулку”.

2- друге значення є однією із варіацій першого; вживається у виразі “derecho real”, що відповідає “речовому праву”, яке полягає у тому, що одна особа володіє нерухомістю, яка може бути переданою.

3- ще одне можливе потрактування терміну означає оплату по прейскуранту чи оплату митного збору за презентацію певного товару чи за іншу дію, оплату якої вимагає закон. Таким чином, мова йде про митні тарифи, плату за приземлення літака, плата за стоянку судна в порту.

4- коли термін вживається у множині, то його переклад може означати суму грошей, яку заробляють певні професіонали, як нотаріуси, адвокати, архітектори та інші в обмін на свої послуги; для іншою назви оплати їх праці слугують терміни “honorarios” (“гонорар”), “minuta” (“рахунок (від)”), як в оплаті нотаріальних послуг. До цієї групи також можна віднести “derechos de autor”

(“авторський гонорар”): це словосполучення може бути перекладене як “авторське право”, але в певному контексті також означає суму, яку автор отримує за написаний ним матеріал.

5- ще один можливий варіант перекладу і потрактування цього терміну полягає в означенні сукупності принципів, норм і прав, які встановлюють порядок у правилах поведінки в суспільстві, які систематизовані юридичними законами і визначають що може і чого не може робити кожна окрема особа в ситуаціях де замішані інтереси інших членів суспільства. Може бути виражена термінами “justicia” (“справедливість / правосуддя”), “razon” (“правота”).

6- також цей термін може виступати у якості часткового синоніма терміну “податок”. В цьому випадку термін зазвичай вживається у множині (“derechos”), як наприклад “derechos reales”, що означає податок, який накладається за передачу певних товарів.

Отже, розглянувши явище полісемії, можна стверджувати, що цей феномен є характерною ознакою не лише в розмовній іспанській мові, а і в термінології. Після розгляду юридичних термінів можна виокремити різні способи утворення полісемії. Серед них спеціалізація термінів, зміна значень слова, зпозичення з інших мов і набуття нових значень на основі метафор і метонімії.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Muños Núñez M. D.* De una visión monosémica a una visión polisémica en la semántica de prototipos // (Universidad de Cádiz). – E.L.U.A. – 1994-1995
2. *Уфимцева А. А.* Лексическое значение (принцип семасиологического описания лексики). – М.: «Наука», 1986 . – 239 с.
3. *Виноградов В. С.* Лексикология испанского языка. – М.: «Высшая школа», 2003. – 243 с.
4. *Амосова Н. Н.* Основы английской фразеологии. - Л.: 1963, - 114 с.
5. *Cifuentes Honrubia J. L.* La polisemia como prototipo diacrónico // *Anales de Filología Hispánica.* – 1990. – Vol. 5. – P. 99–119.
6. *Гитлиц А. М.* Пособие по лексикологии современного испанского языка. – М.: «Высшая школа», 1974. – 102 с.
7. *Воронина М. М.* Пособие по лексикологии испанского языка. – Киев: «Вища школа», 1977. – 183 с.
8. *Виноградов В. В.* Основные типы лексических значений слова // *Вопр. Языкознания.* – 1953. – № 5. – С. 12–18.
9. *Бессарабова Н. Д.* Метафора как

Петрова К. С.

языковое явление // (В книге : Розентеля «Значение и смысл»). Издательство Московского у-та. – 1987. – С. 156–172. 10. Манакін В. М. Фактори семантичних перетворень слів у мовленні // «Мовознавство». – 1988. – № 6.– С. 11–18. 11. Капатрук М. Д. Методи виділення основного значення слова // «Мовознавство». – 1980. – № 5. – С. 75–77. 12. Miranda J. V. Homonimia y polisemia: Entre la ambigüedad y el juego verbal // Didáctica. Editorial Complutense. Madrid. – 1993. – Vol. 5. – P. 225–237. 13. Сергеева А. Б. О роли контекста в определении семантики производного слова: на материалы новых слов в французском языке // Вестник Московского у-та. Филология. – 1986. – № 3 (серия 9). – С. 64–71. 14. Зализняк А. А. Феномен многозначности и способы его описания // Вопросы языкознания. – 2004. – № 2. – С. 20–45.